DANA DUMITRIU: EVOCATION AND LUCIDITY

Iulian Boldea
Prof. PhD, „Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: Psychological Realism which characterizes Dana Dumitriu's prose, involves exploring areas of intimacy of the being or revealing the availability of historical reconstitution. The complexity of the narrative process of Dana Dumitriu is revealed through the circumscription of some important themes (the theme of failure, solitude, lack of authenticity), but also by using some refined ways and strategies that bring together behavior observation and psychological analysis, introspection and descriptive manner. Lucidity, the careful examination of the outer reality, or the immersion in the depths of one's own being are ways that put into motion characters, roles and ambience. The Dana Dumitriu Prose is characterized by the way the road itself is actually a way to others, to the time and space of a troubled history.

Keywords: psychological realism, historical reconstitution, lucidity, behavior observation.

Dana Dumitriu s-a impus ca una dintre vocile proeminente ale prozei româneşti postbelice, prin volumul de nuvele *Migraţii* (1971) şi, mai ales, prin romanele *Masa zarafului* (1972), *Duminica mironosiţelor* (1977), *Întoarcerea lui Pascal* (1979), *Sărbătorile răbdării* (1980) sau *Prinţul Ghica* (1982-1986). Nicolae Manolescu observă că Dana Dumitriu scrie „cel mai radical roman psihologic". Eseurile critice ale Danei Dumitriu (*Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, 1976 şi *Introducere în opera lui C.A. Rosetti*, 1984) întregesc profilul unei opere care îşi asumă luciditatea ca intransigenţă şi tensiune a ideii. Influenţele provenite din spaţiul Noului roman francez (detaliul perceput cu intensitate, echidistanţa perspectivei, neutralitatea descriptivă, absenţa eului), influenţe bine absorbite de meandrele narativităţii, sunt estompate în volumul *Migraţii*, o carte, cum s-a spus, despre *exilul* în labirintul interior, în care sunt expuse, în caligrafia genului autobiografic, antinomii ale existenţei (aparenţă şi esenţă, a fi şi a părea, exterioritate, interioritate), care certifică, de fapt, o stare de criză ontologică, rezolvată mai ales prin retranşarea eului în arhitectura sa interioară, pentru a se proteja de ameninţările unui real de o agresivitate indiscutabilă. În nuvelele care fac parte din acest volum (*Madrigal*, *Migraţii*, *Împotriva migraţiilor* şi *Firesc, prea firesc*) prozatoarea expune profilul caracterologic al unor fiinţe cu statut vag şi frustrări inexplicabile, aflate în căutarea identităţii proprii, incapabile să-şi comunice propriile trăiri, personaje ce ilustrează o temă predilectă a Danei Dumitriu, tema ratării.

Dana Dumitriu s-a remarcat prin trasarea cu extremă acuitate epică a statutului şi profilului personajelor feminine, complexe, tulburătoare, tratate în peniţa unei empatii cuprinzătoare, cum remarcă Ioan Holban: „Eroinele prozatoarei sunt femei în fond singure care îşi trăiesc cu o voluptate dostoievskiană suferinţa solitudinii, căutând şi aflând, în cele din urmă, plăcerea spaţiilor închise. Descoperind acest confort al căderii, Dora Iatan, Ghighi Nestorescu sau Petra Danielescu ajung la ceea ce aş numi iluzia unor deziluzii, o posibilă cale de ieşire din anonimatul unei existenţe întotdeauna egale cu sine. Ca şi domnul Jourdain care făcea proză fără să ştie, personajele Danei Dumitriu trăiesc fără să ştie că trăiesc, prinse într-un joc de oglinzi, care duce la multiplicarea infinită a eului până la disoluţie. Izolarea creează un anume punct de vedere din perspectiva căruia protagonistele judecă lumea exterioară, rămasă dincolo de cercul în care s-au închis; în limitele acestuia, personajele se află în afara criteriilor de apreciere operante în realitate – bun sau rău –, simplul fapt de a exista devenind suficient. Clopotul de sticlă al solitudinii, în care timpul se scurge încet, oferind eului senzaţia

BDD-A28239 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:51 UTC)

unei stingeri mocnite şi naratorului răgazul de a observa fiecare detaliu al fiinţei interioare, conturează un motiv al insularităţii care se constituie în principiu organizator al discursului narativ. Existenţa lui presupune dedublarea, duplicitatea cum spune un personaj, care este starea permanentă a eului aflat întrun nesfârşit dialog cu sine; deseori, eroinele Danei Dumitriu sacrifică lumea reală, adevărată, pentru o lume fictivă, ideală, în care le place sau vor să creadă".

Masa zarafului are forma epică a unui roman-parabolă, structurat în cinci segmente confesive, ce înfăţişează tabloul psihologic, comportamental şi moral al unei crize a închiderii alienante în sine, însoţită de un sentiment al negativităţii, eşecului şi deziluzionării. „Zaraful" este, aşa cum s-a mai spus, simbolul unei paternităţi diforme, groteşti, care are însă darul de a menţine echilibrul familiei prin exacerbarea instinctului de conservare, prin recursul la o atitudine ontică centripetă. Bazată pe o viziune epică interiorizată, naraţiunea apelează la resursele analizei psihologice, paginile descriptive alternând cu cele introspective, în timp ce evenimentele glisează de multe ori în relieful unei conştiinţe traumatizate.

Întoarcerea lui Pascal este o naraţiune ce redă revenirea la familia lui a unui condamnat politic, autoarea reprezentând aici câteva teme recurente ale prozei sale (tema cuplului, a feminităţii, inadaptarea, bovarismul, dialogul cu trecutul etc.). Petra, personaj caracterizat de amprenta bovarismului, pendulează între traumele singurătăţii şi aspiraţia spre autonomie, în căutarea unei împăcări cu sine şi cu ceilalţi. Sora ei, Ema, se eliberează de aservirea socială şi afectivă a unei relaţii nedorite, asumându-şi privilegiul unei eliberări salvatoare. În *Duminica mironosiţelor*, carte care are forma şi arhitectura narativă a unui roman poliţist cu accente psihologice, este reprezentat tabloul existenţei unui cuplu. S-a spus pe bună dreptate că acesta este un roman-dezbatere, iar personajul principal feminin, Dora Iatan, îşi interoghează propriul destin, relaţia cu Alex, o relaţie caracterizată de o spionare reciprocă, de o permanentă pândă, de un demon al curiozităţii, ce produce, în cele din urmă, un „vid sentimental absolut". Există în acest roman, ca şi în alte opere ale danei Dumitriu o voluptate a problematizării, a dialogului permanent cu sine, o nevoie continuă de a reinterpreta faptele şi evenimentele, de a le elibera de sub conturul mistificărilor şi al amăgirilor, depăşindu-se, astfel, aporiile comunicării dar şi tutela unei auctorialităţi constrângătoare. Desigur, toate aceste mecanisme narative se întrepătrund cu temele favorite ale romanelor Danei Dumitriu (tema eşecului, a crizei existenţiale), relevându-se astfel o arhitectură epică de certă modernitate, a cărei pregnanţă e asigurată de valorificarea unor procedee şi modalităţi novatoare (introspecţie, observaţie realistă, subtilitatea analizei psihologice, tehnica ambiguizării discursului, demersul ironic şi parodic).

În volumul *Sărbătorile răbdării* este reprezentată degradarea „vieţii casnice", prozatoarea denunţând falsitatea, mistificarea, alienarea. Ghighi Nestorescu, profesoară, atinsă de morbul bovarismului, are, dintr-o dată, revelaţia lipsei de conţinut şi de autenticitate a căsniciei sale cu Pavel, un individ măcinat de orgolii, lipsit de orice spirit empatic. Eroina încearcă să se elibereze de constrângerile căsniciei, renunţând la beneficiile (comoditatea, siguranţa), dar şi la dezavantajele acesteia (lipsa de orizont, incomunicabilitatea, constrângerile etc.). Romanul se distinge prin tensiunea analitică, valorizarea lucidităţii ca modalitate de relativizare a imposturii şi a mistificărilor, dar şi o anumită radicalizare a vocii epice, însoţite de o gradare a derulării evenimenţiale, de la răbdare, calm, stabilitate relativă, la acumularea de detalii infernale ce conduc la reprezentarea imaginii unei căsnicii ratate. Liniaritatea şi coerenţa epicii e, în mod paradoxal, însoţită de amprenta unor evocări, de inserţia unor flash-back-uri, de expuneri obiective, impersonale, dar şi de modalităţi de explorare a interiorităţii (monologul interior, confesiunea la persoana a treia, analiza psihologică). Personajele feminine mai ales îşi dezvăluie complexitatea, ele sunt nuanţate,

BDD-A28239 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:51 UTC)

pline de nerv, paradoxale, în relaţie de antinomie cu bărbaţi ezitanţi, schimbători, maleabili, sau, din contră, autoritari, previzibili, lipsiţi de timbrul afectiv al nuanţei.

În romanul *Prinţul Ghica* este reconstituită, cu accente ale obiectivităţii, figura lui Ion Ghica, aflat în perioada exilului de după Revoluţia de la 1848 şi a evenimentelor ce au precedat Unirea Principatelor de la 1859. Dana Dumitriu convoacă, în romanul său, într-o scenografie credibilă, cu un corect şi nuanţat simţ al istoriei, personaje şi fapte, evenimente şi întâmplări, exploatându-se strategii epice moderne, într-o naraţiune condusă cu eficienţă, cu capacitate de evocare a detaliilor şi cu forţă de articulare a totalităţii unui tablou istoric amplu. Scriitoarea reînvie, cum scrie Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturiiromâne,* un personaj „în permanentă mişcare, fără stop-cadre, şi care nu poate fi prins într-o formulă definitivă, ca un erou de biografie, cu destinul hotărât din capul locului. Ghica nu e un tip, ci un ins viu şi contradictoriu". Finalitatea romanului constă, cum mărturiseşte autoarea, în evocarea circumstanţelor în care „s-a deschis viaţa modernă a unei ţări. O ţară mică, «înghesuită între imperii»". Remarcabilă este această evocare a unei epoci complexe, paradoxale, fervente din istoria românilor, e vorba de epoca „adolescenţei naţiei", o evocare în care Dana Dumitriu expune, prin intermediul unei arte narative moderne, profilul caracterologic al unui personaj cu destin cvasifabulos, o biografie exemplară, spectaculoasă, ce se înscrie într-o construcţie epică amplă, nuanţată, complexă. Se poate vorbi, astfel, despre un roman istoric, un roman de dragoste, un roman politic – toate îngemănate în suflul unui edificiu narativ ce restituie ritmul trepidant al epocii, notat în detalii plastice, ce sugerează dinamismul, spiritul revoltei, rezonanţa patetică a discursului istoric paşoptist: „Nerăbdarea generală poartă cuibărită în ea, ascunsă cu grijă şi superbie, apatia străveche, scepticismul bătrânesc şi impetuozitatea superficială a tinerilor"; sau: „Trăim o epocă atât de contradictorie!". (…) Totul este atât de confuz, atât de emfatic!"

Un personaj al romanului esteun polonez, dragomanul consulatului francez, Gradowicz, erou ce are funcţia de a accentua condiţia de exilat(în sens ontologic şi istoric): „Şi Valahia îl înghiţise, era în burta chitului şi chitul îl devora încet, cu tandreţe, şi lui îi făcea plăcere această asimilare sigură, binevoitoare -da, trebuia să recunoască, Valahia nu-l obligase, poate pe nici un exilat ţara găzduitoare nu-l obliga, dar o anume tandreţe reciprocă se născuse, ca între o mamă şi un copil rătăcit de părinţi - o mamă bună, blândă, primitoare, dar cu conştiinţa că face un bine, un gest de adopţiune, nu o oficială tutelă şi un copil tânjitor după alte meleaguri, dar de fapt înrobit acestei călduri sentimentale până devine viciu".

Aflat în contextul unui timp nerăbdător şi alert, Ion Ghica („omul secolului XIX") este desenat prin câteva tuşe precise, cu acurateţe şi sobrietate, surprinzându-se gesturile, reacţiile şi trăirile imprevizibile ale eroului, încapsulate într-un profil articulat cu stăruinţă şi pricepere epică, profil ce se înscrie în scenografia istorică, socială, morală a secolului al XIX-le, în contextul politic european. Astfel, „în timp ce Garibaldi cucereşte Palermo, iar Napoleon al treilea anexează Savoia şi Victor Emanuel al II-lea anexează Toscana şi Emiliana", în Ţările române viaţa parlamentară este la începuturile sale. Se poate remarca prezenţa, în arhitectura romanului, a unor personaje-reflectori (Thouvenel, Stanley), din a căror perspectiva se reprezintă fapte, evenimente sau profiluri umane. Totul se plasează, acum, sub semnul schimbării, într-o situaţie istorică tulbure, cu jocuri de culise şi lupte politice, dar şi cu un elan al progresului, corectat de spiritul lucid al lui Ghica: „Pentru generaţia mea nici un regim nu e bun. Este unul vechi, detestabil şi este unul nou care putea fi speranţa unuia viitor. Continua nevoie de schimbare aparţine romantismului nostru de tinereţe, o amintire... Nebunia este că vedem un regim care nu ne mai dă nici o speranţă...". Politica este, de asemenea, reprezentată din perspectiva unui joc al aparenţelor amăgitoare, al paradoxurilor şi al ipocriziei, ca într-un spectacol de măşti, în care rolurile se schimbă cu rapiditate, iar între avanscenă şi culise perspectivele sunt greu de disociat: „Politica este o artă a culiselor, dar ceva trebuie să se

BDD-A28239 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:51 UTC)

petreacă şi pe scenă pentru a justifica maşinaţiile ei. Nu poate fi lăsată scena goală sau plină de actori împietriţi în gesturi alegorice. Secolul nostru este chemat să satisfacă foamea de politică a cetăţeanului de rând...".

Personajele sunt surprinse fie în recluziune afectivă, fie în efuziunile prin care trăirile lor se descătuşează, devin vizibile sau audibile, precum în cazul rugăciunii Saşei, soţia lui Ion Ghica: „Doamne, ţine-mi în poala ta casa şi copiii! Iartă vanităţile noastre, iartă nesăbuinţele noastre! Nu ne alunga! Mă rog şi pentru cei care s-ar putea să fie surghiuniţi şi pentru cei învingători, să-i aperi, să-i ocroteşti, să le dai lumină. Ţine-mă, Doamne, să pot vedea toate astea mereu, pendula, covorul, tablourile: să pot mirosi şi auzi liniştea asta, chiar plină de teamă cum este, să pot înfrunta frica şi să nu uit. Poate este important cu ce amintiri venim dincolo, la tine! Poate contează!".

Extrem de relevantă pentru opera Danei Dumitriu este şi publicistica sa, care cuprinde o tematică diversă: articole cu conţinut teoretic, referitoare la statutul criticii literare, la categoriile şi modalităţile lecturii, la condiţia prozei sau referitoare la formele de existenţă ale literaturii feminine, cronici literare şi recenzii aplicate la volume de proză, poezie, critică sau eseu. Într-un articol intitulat *Critica literară sau dragoste cu discernământ*, publicat din „România literară", nr.1/1981, Dana Dumitriu defineşte critica drept „dragoste cu discernământ", observând că trebuie să existe un echilibru între *critica de orientare* şi *critica de evaluare*, un echilibru transpus în formele unei *critici active*, acea formă de critică ce valorifică posibilităţile şi intimitatea textului literar (producere de sens şi de reprezentare a referentului). Dana Dumitriu realizează aici şi tipologie a criticii literare (*critica orientativă*, *critica cu finalitate teoretică*, *critica analitică*, dar şi *critica interpretativă*, sau cea *de creaţie*).

Un eseu cu analize viabile şi cu amprenta unor metode hermeneutice noi este cel consacrat romanului modern, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic* (1976). În acest volum, autoarea identifică şi interpretează trăsăturile specifice ale realismului psihologic, în capitolul *Autoritatea personajului*, analizând cu aplomb critic opera lui Marcel Proust (*Acest străin eram eu însumi*), specificul creaţiei lui Henry James (*„Un locuitor resemnat şi binevoitor al infernului"*), articulaţiile operei Virginiei Woolf (*Melodia neîntreruptă a vieţii interioare*), dinamica prozei Hortensiei Papadat-Bengescu (*O călătorie naivă pe ape şi în adâncul lor)*, sau arhitectura romanelor lui Lawrence Durrell (*Cuvintele – oglinzile nemulţumirii*).

Dana Dumitriu observă, cu argumente viabile, procesul de redefinire şi de refuncţionalizare estetică pe care îl parcurge romanul modern. Sunt prezentate, în paginile cărţii, particularităţile şi nuanţele realismului psihologic (psihologia ca dat temporal, obiectivitatea relatării epice, prezenţa unei inteligenţe narative figurată printr-o postură privilegiată în relieful epicii), fiind expuse, în acelaşi timp, dublele mecanisme de funcţionare ale prozei moderne (realism obiectiv şi analiză psihologică).

În acelaşi timp, Dana Dumitriu realizează unele distincţii între romanul de analiză, în care personajul „nu evoluează din punct de vedere psihic, ci doar în cunoaşterea de către autor sau de către sine însuşi a structurii sale sufleteşti" şi realismul psihologic, în care personajul este determinat de unele constante „interioare" autonome, care se sustrag determinismelor de orice fel. Coerenţa perspectivei, bazată pe centralitatea *eului*, conduce la configurarea unui personaj care se reinventează mereu, fiind reprezentat, într-un fel, ca o *privire* ce absoarbe interioritatea şi exterioritatea, construindu-se astfel o perspectivă plurală, convergentă asupra întâmplărilor relatate.

„Ambasadorii" sunt, de fapt, personajele (inteligenţele din nucleul naraţiunii), care au „rolul de *a fi* şi de *a reflecta* existenţa". O altă carte de critică şi istorie literară a Danei Dumitriu, *Introducere în opera lui C.A. Rosetti* e o monografie scrisă cu spirit echilibrat, dar

BDD-A28239 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:51 UTC)

şi un document psihologic în care se întrevede temperamentul ambiguu al unui scriitor romantic, exaltat şi plin de patos. Personalitatea lui C.A. Rosetti este explorată prin intermediul unei documentări minuţioase, dar şi prin voinţa de reconstituire istorică a unui context istoric bine determinat, subliniindu-se *rolul* şi *locul* scriitorului al cărui profil e configurat în cele mai infime nuanţe („a fost cel care *a vrut* să fie, personajul pe care l-a imaginat şi l-a jucat clipă de clipă, sacrificându-şi adesea fiinţa reală.").

Pledoaria teoretică pentru „realismul psihologic", explorarea labirintului intimităţii fiinţei sau disponibilitatea reconstituirii istorice din *Prinţul Ghica* relevă complexitatea operei Danei Dumitriu, iar radicalismul epic este documentat prin valorizarea unor teme de certă actualitate (tema ratării, a singurătăţii, a inautenticităţii, a condiţiei insulare a fiinţei), dar şi prin valorificarea unor strategii narative rafinate. În paginile sale de proză, dar şi în eseurile şi articolele sale critice, Dana Dumitriu ni se relevă ca o conştiinţă intransigentă a literaturii române a secolului XX, o conştiinţă interogativă şi pasională, polivalentă şi lucidă, într-un climat istoric contorsionat.Luciditatea, examinarea cotidianului, plonjarea în abisul fiinţei sunt modalităţi de a amorsa jocul personajelor, de a reda roluri şi gesturi într-o literatură în care se întrepătrund drumul spre sine, mistificările şi autentificările, negocierile identitare, transferul de imagine, simulacrele de legitimitate istorică, realitatea primă şi cea secundă. Toate acestea reprezintă tot atâtea convergenţe ale epicului în căutarea propriei condiţii.

BIBLIOGRAPHY

Boldea, Iulian, *Luciditatea ca formă a ficţiunii*, în revista „România literară", nr. 29, 2015; Boldea, Iulian, *Radicalitatea ficţiunii*, în revista „Apostrof", nr.7, 2015; Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan*, 1945-1985, vol. I, Editura Eminescu, București, 1988; Cozea, Liana, *Portretul unei doamne*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000; Culcer, Dan, *Serii și grupuri*, Editura Cartea Românească, București, 1981; Dimisianu, Gabriel, *Subiecte*, Editura Eminescu, București, 1987; Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1987; Iorgulescu, Mircea, *Prezent*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1985; Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române,* Editura Paralela 45, Pitești, 2008; Raicu, Lucian, *Fragmente de timp*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1984; Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura Cartea Românească, București, 1989; Ștefănescu, Alex, *Jurnal de critic*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980.

BDD-A28239 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:54:51 UTC)